

A Függetlenségi Nyilatkozat

Kétszáz éve annak, hogy 1776. július 4-én fogadta el a II. Kontinentális Kongresszus az amerikai függetlenségi háború hevében a *Declaration of Independence*-t. A Nyilatkozat kimondta, helyesebben megindokolta tizenhárom amerikai gyarmat, vagyis Új-Anglia elszakadását Nagy-Britanniától és azt, hogy ezután „szabad és független államok” lesznek. Bölöni Farkas Sándor írta a Függetlenségi Nyilatkozatról, amelyet ő fordított magyarra, hogy az „az amerikaiaknak politikai bibliájok” lett; szövege nemcsak közhivatalokban, iskolákban, hanem magánházakban is a falon függ, mint más országokban a mécsessel megvilágított ikon; július negyediké pedig az Egyesült Államok nemzeti ünnepe.

Az angolok a XVII. század elején kezdték meg a gyarmatosítást az új világban (Virginia, 1607); vetélytársaik a spanyolok, franciák és hollandok voltak. Amerikai gyarmataik élén egy-egy kormányzó állott mint a brit korona képviselője, mellette pedig a korlátozott szavazati joggal választott helyi parlament működött. Ennek egyik feladata az adók megszavazása volt. A XVIII. század folyamán az amerikai mezőgazdaság (farmok) és ipar (hajóépítés, vaskohászat) ugrásszerű fejlődésnek indult, amit az angol kormány igyekezett a maga javára hasznosítani. A brit parlament megemelte az adókat. Az amerikaiak viszont tartották magukat ahhoz a törvénycikkhez, mely szerint csak az adóztatható meg, akinek a képviselője a parlamentben megszavazta az illető adónemet és annak mértékét. Mivel az amerikai polgárok nem voltak képviselve — és nem is akarták képviseltetni magukat — a londoni parlamentben, az általa rájuk kivetett adó — úgy mond — törvénytelen („no taxation without representation”).

Innen származott az ellentét a gyarmat és az „anyaország” között, s a bostoni szabotázscselekményekben jutott forpontra. A brit tengeri haderő blokád alá vette s megpróbálta kiéheztetni a tengerre utalt Bostont, Massachusetts gyarmat alkotmányát pedig felfüggesztették. A többi gyarmat azonban kiállott a rebellesek és fővárosuk mellett. 1774. szeptember 5-én Philadelphiában összeült az I. Kontinentális Kongresszus tizenkét gyarmat részvételével (csak Georgia tartózkodott). A magukat most már hazafiaknak nevező radikálisok magukkal ragadták az Angliával szemben lojális torykat, s a kongresszus kinyilatkoztatta a gyarmatvilág jogait és sérelmeit. Anglia nem engedett — Amerika fegyverkezni kezdett.

A haderő élére a következő évben egy jómódú virginiai ültetvényes, George Washington állott. Megjelenése után ítével inkább jól megtermett angol lordra emlékeztetett, nézetei is a brit konzervatívok világnézetéhez állottak közelebb. De csökönyös volt és türelmetlen a londoni bürokratákkal szemben, akik zavarták a nagyvonalúan gazdálkodó amerikai földesurak köreit. Múzeumma átalakított kastélya Mount Vernonban istállóival, hambáiraival, műhelyeivel a vidéki grand-seigneur udvartartására emlékeztetett. Hogy mégis forradalmi tábornok lett, azzal magyarázható: ha már kitört a forradalom — „helyes irányba” akarta terelni. Szedett-vedett hadai, amelyektól maga is megriadt, 1776 tavaszán olyan lendülettel vették be a Bostont környező dombokat, mint ahogy tizenhat évvel később a sans-culotte-ok harcoltak Valmynál. Innen már bármikor ágyúzhatták Massachusetts fővárosát. Washington és az angol vezérlő tábornok között azonban „gentlemen's agreement” jött létre a szabad elvonulásra Kanada felé.

Az államok, illetve a gyarmatok azonban csak később egyesültek, miután összeült a II. Kontinentális Kongresszus, és 1776. július 2-án meghozta a Függetlenségi Határozatot (*Resolution of Independence*). Mégsem ez az irat és ez a dátum vonult be a történelembe. A Kongresszus ugyanis még azelőtt kiküldött egy öttagú bizottságot, ennek az volt a feladata, hogy javaslatot tegyen egy újabb nyilatkozat megfogalmazására, amelyben a gyarmatok a nagyvilág tudomására hozzák elhatározásuk okait. Ez az ún. Függetlenségi Nyilatkozat, ezt fogadta el a Kongresszus július 4-én. Ha egészen pontosak akarunk lenni, azt is hozzá kell tennünk, hogy pergamenen írt eredeti példánya a következő címet viseli: *Amerika tizenhárom államának egyhangú nyilatkozata*.

A szövegező bizottság öt tagja Thomas Jefferson, John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman és Robert R. Livingston volt. Az utóbbi kettő a továbbiak során nem játszott lényeges szerepet. Franklin nemcsak mint államférfi volt kiváló — őt küldte a kormány tárgyalni XVI. Lajoshoz az együttműködés érde-

kében —, hanem a villámhárító feltalálásával a tudomány történetébe is beírta nevét. John Adamsot Washington után az Egyesült Államok második elnökének választották, s a konzervatív Föderalista Párt vezetőjeként élesen szemben állt a Demokrata Párt vezetőjével, az Egyesült Államok későbbi harmadik elnökével, Jeffersonnal. Ez utóbbi fogalmazta meg egymagában a Függetlenségi Nyilatkozatot, Adams és Franklin csak kisebb módosításokat javasolt.

Az akkor mindössze harminchárom éves Thomas Jeffersonnak ez volt az első nyilvános fellépése. Washingtonban látható kivilágított tóparti szobra egy oszlop-csarnok közepén (még csak Lincoln kapott ilyen emlékművet a fővárosban) hatalmas alaknak mutatja klasszikus arcéllal, egy francia forradalmár öltözetében. John Trumbull festményén — mely az öttagú bizottságot ábrázolja, amint javaslatát átnyújtja John Hancock kongresszusi elnöknek — inkább nyurga, vörös hajú, szeplős fiatalember, s fiatalabbat mutat koránál. Washingtonnak honfitársa, de virginiai birtokáról jogot ment tanulni, aztán a kormányzó, követi, államtitkári, alelnöki lépcsőfokokon emelkedve jutott el az elnöki székbe, tisztségét újraválasztás folytán nyolc évig viselte. Visszavonulása után a tudománynak élt, több jogtudományi munkát írt, közben eladósodott, s kénytelen volt kisorsoltatni birtokát.

Ha Washington elnökben az új államszövetség katonai erényei testesültek meg, Jeffersonban a természetjogász és az utópista valami sajátos keveréke öltött testet. Azt mondták róla, hogy nem alkotó elme, hanem csak a koreszmék hű tolmácsa. Adams a Függetlenségi Nyilatkozatot utólag „közhelyek gyűjteményének“ (a commonplace compilation) nevezte, Richard H. Lee pedig — kinek neve az ötvenöt aláíró közül a hetedik helyen, Jefferson előtt szerepel — úgy nyilatkozott, hogy barátja e Nyilatkozatot John Locke könyvéből (*A polgári kormányzatról*) másolta ki. Jefferson erre azt felelte — lehet, hogy igazuk van. De „én — úgy mond — csak annyit tudok, hogy egyetlen könyvet vagy röpiratot sem lapoztam fel, amíg azt írtam. Nem tartom feladatommak — folytatta —, hogy merőben új eszméket találjak ki, és olyan érzelmeket mutassak fel, amelyeket előttem senki sem fejezett még ki.“ Majd amikor Lee azt hozta fel, hogy Jefferson a whigek eszméit tette magáévá, a viszontválasz ez volt: „az amerikai eszjárást akartam kifejezni. [...] Munkám jelentőségét az adja meg, hogy összhangba akartam hozni napjaink nézeteit, amelyek beszélgetésben, levelekben, nyomtatott esszékben vagy közjogi kézikönyvekben jutnak kifejezésre, mint az Arisztotelészé, Ciceróé, Locke-é, Sidneyé stb.“

A felsorolásból Locke nevét kell kiemelnünk. Nem biztos, hogy Jefferson olvasta Rousseau *A társadalmi szerződését*, de biztos, hogy mesterének tartotta Locke-ot, a szenzualista materializmus atyját, akit Engels a burzsoázia és az arisztokrácia között létrejött „osztálykompromisszum gyermekének“ nevezett. Locke idézett munkája szerint az emberek a természet rendje szerint szabadok, egyenlőek és függetlenek egymástól. Ezt a természetes szabadságot cserélték fel egy közös akaratukból létrejött szerződéssel, amelyben biztosították egymást arról, hogy egymás „életében, egészségében, szabadságában vagy magántulajdonában“ nem tessznek kárt. Így jött létre az egységes politikai test, vagyis az állam; a többségben levő ábelek akarata vezérli azt a kisebbségi káinokkal szemben. Amikor azonban az emberek alávetették magukat a közakaratnak, hogy az ész törvényei szerint kormányozza őket, ezzel nem adták fel természetes szabadságukat. Ha az államhatalom túllépi jogkörét, és zsarnoki eszközökhöz folyamodik, akkor a népnek joga van ellenállni; ilyenkor a forradalmi megoldás a jogos.

Ezeket a gondolatokat más fogalmazásban a Függetlenségi Nyilatkozat első felében is olvashatjuk, ahol Jefferson a demokratikus politikai filozófia érveit sorakoztatja fel. Ezt a részt, a bevezető sorok elhagyásával, Bölöni Farkas Sándornak ma már elavult, de a korszellemet jobban kifejező archaikus fordításában idézzük:

„Mi a következő igazságokat nyilvánosok és csalhatatlanoknak hisszük. úgymint: hogy minden ember egyenlőnek teremtett, s a Teremtőtől mindnyájan bizonyos velők született s elidegeníthetetlen jussokkal ruháztattak fel; és hogy ezen jussok közé tartozik az élet és szabadság jussa s a boldogság utáni szabados törekedhetés. Azt is hisszük: hogy az emberek közötti igazgatóságok ezen jussok bátorosítására állítottak fel, melyeknek a néptől eredő bizonyos hatalmak az igazgatottak megegyezésöknél fogva adattak által. — Azt mondja ugyan az okosság, hogy régi idők olta alkotott igazgatóságok csekély és elmuló okokért ne változtassanak meg; és valóban a tapasztalás is azt mutatja, hogy az emberi nem képes inkább tűrni és szenvedni, míg a terhek hordozhatók, mintsem hogy a régen megszokott formák eltörlése kedvetlenségeinek kitegye magát. — De midőn az elnyomások s visszaélések hosszú sora örökösen azon egy tárgyra törekedik, s nyil-

vános lézen azon célja, hogy a népet határtalan igazgatása alá kényszerítse: akkor igenis jussa van a népnek jövőendő bátorságára nézve új oltalmakról gondoskodni. — Íme! ilyen ezen gyarmatok hosszú türedelmes szenvedések, s ily szükség kényszeríti őket elébbi igazgatóságok rendszerét megváltoztatni.“

Ezt a természetjogi észjárást a *Habeas Corpus Acta* (1679) és a *Bill of Rights* (1689) szellemében nevelt puritánok Angliából hozták magukkal, s maga Jefferson Locke-ot parafrázálta, amikor az „anyaország“ ellen fordította vissza saját fegyverét. S itt nemcsak a korszellemre, hanem Virginia alkotmányára is hivatkozhatott (az első öt elnök közül négy virginiai: Washington, Jefferson, Madison, Monroe), amely már a Függetlenségi Nyilatkozat megszavazása előtt, június 12-én kimondta alkotmányában, hogy az emberek a természettől fogva szabadok és függetlenek, minden hatalom a néptől ered, a kormányoknak a közjót kell szolgálni, s a törvényhozó testület tagjai szabadon választandók. Ezek az elvek aztán Új-Anglia többi gyarmatának-államának alkotmányába is bekerültek.

Maga a függetlenség egyhangú kinyilatkoztatása az irat befejező részében így hangzik:

„Mindezeknél fogva mi, az Amerikai Egyesült Státusoknak e közönséges kongresszusra egybegyűlt képviselői, — szándékunknak igazságát a világ legfőbb bírása eleibe terjesztvén, az ezen státusokban lakozó, békét óhajtó népnek nevében és meghatalmazásánál fogva, mindeneknek tudtára adjuk és kinyilatkoztatjuk: hogy ezen egyesült gyarmatok a természettől nyert jussaiknál fogva ezennel szabad és független státusokká lesznek; hogy a britus korona iránti minden kötelesség és hívségtartás alól fel vannak mentve, s ezen státusok és Nagybritannia között minden politikai egybekötötetés átaljában megszűnt és elszakadt. És hogy mostantól fogva mint szabad és független státusoknak teljes hatalmuk van háborút indítani, békét, szövetséget kötni, kereskedést intézni s minden egyebet cselekedni, melyekre mint független státusoknak jussok van. — Végtére pedig ezen kinyilatkoztatásunk teljes fenntartására — erős bizodalommal lévén a Gondviselés oltalmában —, mi, egymásnak lekötjük életünket, vagyonunkat s becsületünknek szentségét.“

A Függetlenségi Nyilatkozat kommentárjai egész könyvtárat tesznek ki, közülük csak Carl L. Beckernek a második világháború alatt újból kiadott klasszikus munkájára, a *The Declaration of Independence-re* hivatkozunk. Ez is, mások is kiemelik a Nyilatkozat irodalmi értékét s hatását a későbbi kordokumentumokra. Ezek sorában a következők, másfél évtized múlva, az Emberi és Polgári Jogok Deklarációja a francia forradalom alatt. És valóban, a Függetlenségi Nyilatkozat (s a vele majdnem egyidős *Virginiai alkotmány*) az emberi jogok kinyilatkoztatásának alfája. Hazai hatása is jelentős volt, ha az abszolutista és feudális Habsburg-monarchia cenzúráviszonyai nem is nyújtottak lehetőséget bővebb kommentálására. Ez volt a helyzet az akkori román fejedelemségekben is.

Böloni Farkas Sándor tiltott könyvében (*Utazás Észak-Amerikában*, 1834) azt írta, hogy az európai alkotmányok mindössze „engedmény levelek a királyoktól [...] ennyi ezután legyen a tiétek, a többit megtartom magamnak“, míg az amerikai nyilatkozat „minden jussokat a nép tulajdonának tart s a nép által engedtet némelyeket az igazgatóknak“. A népfélség polgári jogelvérről van szó. Erre célzott Wesselényi Miklós is, amikor a Középszolnoki Kaszinó serlegét átnyújtotta barátjának. „Az üldözött szabadság — úgymond —, miután a kiváltságosok bitangló dölyfe, a papság elorzó álnoksága s a fejedelmek embert gyalázó önkénye Európa népei közül kiküszöbölte“, leszállott Amerika földjére. „E drága honból hozta ön nekünk a polgári egyenlőségnek, az emberhez illő igazgatásnak hív rajzolatát.“ Majd hozzátette, hogy ennek az isteni növénynek magvai nálunk „máris csíráznak, s egykor bizonyára óriási fákká növekednek“. A Függetlenségi Nyilatkozat eszméi az erdélyi román értelmiségre sem tévesztették el hatásukat, hiszen George Barițiu írja, hogy a balázsfalvi szemináriumban érdeklődéssel olvasták Wesselényi és Böloni Farkas munkáit.

Ha a Nyilatkozat előírásai kévsé és töredékesen mentek is át a gyakorlatba, s ha maga Jefferson hazája is eltávolodott tőlük, mégis az élethez és a szabadsághoz való jog, a törvényesség biztosítása a kormányok útján s a nép joga a törvénytípró kormányok elűzésére három olyan elv, amely a népek harcában szabadságukért, függetlenségükért világszerte anyagi erővé változott.